Kazimierz ROBASZKIEWICZ

PROGRAMOWANIE BRANŻOWE JAKO INSTRUMENT KSZTAŁTOWANIA ROZWOJU PRZEMYSŁU

1. ISTOTA PROGRAMOWANIA BRANŻOWEGO

Proces programowania rozwoju i rozmieszczenia określonej branży przemysłu obejmuje całokształt prac zmierzających do stworzenia koncepcji przyszłego rozwoju rozpatrywanego układu gospodarczego. Ustalony w wyniku tych prac program rozwoju, w sposób ogólny można określić jako sformalizowany opis celów i środków dla ich realizacji[1]. W procesie programowania następuje więc opracowanie kilku wariantów rozwoju badanego układu, a następnie wybór rozwiązania najkorzystniejszego z punktu widzenia przyjętego kryterium.

Procedura badawcza zmierzająca do opracowania programu rozwoju i rozmieszczenia branży przemysłu[2], głównie ze względu na jej odrębności metodyczne, a także stosownie do zakresu rzeczowego prowadzonych badań, określana jest w literaturze jako tzw. programowanie branżowe. Należy jednak zauważyć, że termin ten – zwłaszcza w praktyce programowania – nie zawsze odnosił się wyłącznie do ram określonej branży przemysłu. Z tego punktu widzenia zakres znaczeniowy programowania branżowego często jest szerszy. Może ono obejmować zarówno programowanie rozwoju jednostki będącej układem kilku przedsiębiorstw stanowiących tylko część branży, jak i programowanie układu przekraczającego ramy branży. Nie zawsze bowiem istnieje zgodność pomiędzy merytorycznie uzasadnionym celem prac programowych, określających podmiot i przedmiot programowania, a zasadami formalnej klasyfikacji i administracyjnego podziału przemysłu. Często podkreśla się, że w zakresie programowania rozwoju i rozmieszczenia zakładów przemysłowych za jednostkę programową można przyjąć taki układ, w którym występują ważne z punktu widzenia celu badawczego możliwości techniczno–ekonomicznych rozwiązań[3].

---

[1] Por. T. Pietrzkiewicz, Problemy prognozowania i programowania rozwoju gospodarczego. Warszawa PWN 1970, s. 28.

[2] Z uwagi na to, że sam rozwój branży przemysłu jest nierozłącznie związany z jej ujęciem przestrzennym, często zamiast pełnej nazwy „program rozwoju i rozmieszczenia branży" używa się określenia skróconego „program rozwoju branży".

[3] Por. W. Baka, Programowanie rozwoju gałęzi przemysłu. Zarys problemów i metod. Warszawa Wydawnictwo „Arkady" 1971, s. 9.

W związku z tym przedmiotem programowania branżowego może być, jak już wspomniano, zarówno układ kilku przedsiębiorstw, stanowiących część branży i obejmujący tylko zakłady określonego rodzaju przemysłu, wytwarzające wyroby o jednakowym przeznaczeniu, jak i cała branża przemysłu, a także grupa kilku wzajemnie powiązanch branż, wchodzących w skład określonej gałęzi lub należących do różnych gałęzi przemysłu[4].

Mimo różnego zakresu rzeczowego wymienionych kolejno układów przemysłowych[5], w metodyce programowania ich rozwoju występują określone cechy wspólne. Pozwalają one odróżnić omawiany typ programowania branżowego (gałęziowego), dotyczącego tych właśnie układów, z jednej strony – od programowania makroekonomicznego o zasięgu ogólnokrajowym, a z drugiej – od programowania mikroekonomicznego, występującego na szczeblu przedsiębiorstw.

Charakterystyczną cechą programowania branżowego jest przede wszystkim to, że stwarza ono możliwość uwzględnienia szczegółowej problematyki branżowej programowanego układu produkcyjnego, czego nie można osiągnąć w ramach programowania makroekonomicznego. W rezultacie opracowane w ramach omawianego typu programowania założenia dotyczące rozwoju i rozmieszczenia kolejnych rozpatrywanych branż przemysłu umożliwiają konfrontację wskaźników i zadań programu ogólnokrajowego z rzeczywistymi możliwościami techniczno–ekonomicznymi, wynikającymi z aktualnego stanu i przyszłego rozwoju każdego z programowanych układów produkcyjnych szczebla branżowego. Na szczeblu branżowym można więc dopiero w pełni określić konsekwencje przyjmowanych w programie centralnym koncepcji rozwojowych w zakresie takich podstawowych wielkości, jak nakłady inwestycyjne, wielkość zapotrzebowania surowcowego, zatrudnienia, importu, a także innych zależności ekonomicznych określonych przez związki bilansowe[6].

Jednocześnie druga charakterystyczna cecha programowania branżowego wyraża się w kompleksowym podejściu do problematyki techniczno–ekonomicznej i organizacyjnej rozpatrywanych układów przemysłowych. W związku z tym można stwierdzić, że programowanie branżowe umożliwia całościowe rozpatrywanie różnych zależności i powiązań, występujących między jednostkami składającymi się na daną

---

[4] Programowanie branżowe obejmujące kilka branż często jest określane jako programowanie gałęziowe. Por. np. W. Baka, S. Góra, Z. Knyziak, K. Porwit, Planowanie gospodarki narodowej. Warszawa PWE 1975, s. 134.

[5] Według obowiązującej czterostopniowej klasyfikacji przemysłu w ujęciu przedmiotowym rodzaje przemysłu, branże, gałęzie i grupy gałęzi stanowią kolejne, coraz szersze zgrupowanie zakładów, wyodrębnione w oparciu o przyjęte kryteria podobieństwa dotyczące: przeznaczenia wyrobu, technologii i przerabianego surowca (Por. Klasyfikacja przemysłu. Zeszyt Metodyczny nr 68. Warszawa GUS 1986, s. 5–12).

[6] Z. Knyziak, W. Lissowski, Ekonomika i programowanie inwestycji przemysłowych. Warszawa PWN 1967, s. 236.

branżę, czego z kolei nie można osiągnąć w ramach rachunków prowadzonych na szczeblu pojedynczych przedsiębiorstw. Podstawę do tego stwarza przede wszystkim możliwość operowania łącznym zapotrzebowaniem na produkty danej branży, z uwzględnieniem jego zróżnicowania w ujęciu asortymentowym i przestrzenno-czasowym, a także możliwość łącznego rozpatrywania warunków zaspokajania tych potrzeb. Oznacza to, że w krótkich okresach właśnie w ramach programowania branżowego można doprowadzić do takiego rozdziału zadań produkcyjnych między zakłady lub przedsiębiorstwa, przy którym suma nakładów pracy społecznej na pożądaną produkcję osiągnie wielkość minimalną.

Znaczenie rachunków ogólnobranżowych prowadzonych w ramach omawianego typu programowania dodatkowo wzrasta, jeżeli przyjąć dłuższy horyzont czasowy rozważań, w którym konieczna jest realizacja określonych inwestycji. Występujące w danej branży zależności między skalą produkcji i jej asortymentową strukturą a wielkością nakładów jednostkowych, rozpatrywane na tle konkretnych warunków kształtowania się zapotrzebowania, z uwzględnieniem jego zróżnicowania w układzie przestrzenno-czasowym, pozwalają bowiem ustalić optymalne wielkości i rozmieszczenie nowych zakładów produkcyjnych. Tym samym możliwa jest na tej drodze racjonalizacja struktury techniczno-przestrzennej całego aparatu produkcyjnego branży w okresie objętym programem.

Programowanie branżowe, zmierzając do opracowania kompleksowej koncepcji rozwoju i rozmieszczenia zakładów wchodzących w skład określonej jednostki programowej, musi więc dotyczyć w równej mierze problematyki produkcyjno-eksploatacyjnej, jak i inwestycyjnej badanego układu. Ważną cechą omawianego typu programowania jest w związku z tym charakterystyczna jedność programowania produkcji i inwestycji. Jedność ta znajduje potwierdzenie w określonych fazach procesu programowania, dotyczących kolejno programowania produkcji i programowania inwestycji oraz w występujących między nimi sprzężeniach[7].

Dalsze charakterystyczne cechy programowania branżowego wynikają z jego stosunku do planowania, a także – w szerszym ujęciu – z wzajemnej relacji między programem rozwoju i planem gospodarczym. Program w swej konstrukcji często podobny jest do planu, ale nie posiada formalnych cech planu. Informacje wynikające z programu mają bowiem charakter dezyderatywny i stanowią zespół propozycji oraz postulatów, natomiast cechą informacji wynikających z planu jest ich charakter dyrektywny, czyli obowiązujący. Programy są najczęściej konstruowane w kilku wariantach, a plan z reguły jest jeden. Programy wreszcie opracowywane są w sposób ciągły, podczas gdy plany są w zasadzie niezmienne w okresach dla których je sporządzono.

[7] Por. Z. Knyziak, W. Lissowski, Ekonomika i programowanie inwestycji przemysłowych, op.cit., s. 230 oraz W. Baka, Programowanie rozwoju gałęzi przemysłu, op.cit., s.11.

Wymienione powyżej cechy, a więc zarówno fakultatywny charakter ustaleń przyjmowanych w programach, jak również ich wariantowość, a także ciągłość prac programowych wiążą się przede wszystkim z faktem, iż programy rozwoju i rozmieszczenia zakładów określonej branży obejmują z reguły znacznie dłuższy okres od typowego dla planowania okresu pięcioletniego[8].

W przypadku opracowywania planu z góry określony jest harmonogram i tryb prac, a ich rezultatem jest plan obowiązujący w danym okresie. Natomiast persektywiczne programowanie rozwoju i rozmieszczenia branży przemysłu (a także każdego innego układu) wymaga systematycznego przedłużania horyzontu czasowego, w celu wprowadzania często istotnych modyfikacji do opracowanych już wariantów programu. Wobec szybkiego postępu technicznego i ekonomicznego oraz stale wzrastającego doświadczenia praktycznego dotyczącego działania danej branży, perspektywiczny program rozwoju wybiegający na 10–15 lat w przyszłość nie może być niezmienny. Istnieje więc konieczność okresowych przeglądów i aktualizacji głównych założeń programu, odpowiednio do postępujących zmian w techniczno–ekonomicznych warunkach rozwoju badanego układu. Stąd też programowanie rozwoju i rozmieszczenia zakładów określonej branży jest procesem ciągłym, a sam program stanowi odzwierciedlenie aktualnej w danym momencie koncepcji rozwoju rozpatrywanego układu gospodarczego.

Wszystkie wymienione powyżej charakterystyczne cechy programowania branżowego sprawiają, że ma ono przebieg zbliżony do procesu budowy ogólnokrajowego planu perspektywicznego. Procedura budowy tego planu ma także charakter ciągły, o przedłużanym stopniowo horyzoncie czasowym. Sam plan perspektywiczny natomiast nie przybiera formy obowiązującego aktu prawnego i stanowi jedną z ważnych podstaw dla ustalania narodowych planów gospodarczych w okresach pięcioletnich[9].

---

[8] Perspektywiczny charakter programów branżowych sprawia, że mogą one być ważnym instrumentem w procesie aktywnego kształtowania przyszłego rozwoju, który nazywany jest niekiedy modelowaniem rozwoju. System modelowania rozwoju obejmuje prognozowanie, programowanie i planowanie. Zarówno badania prognostyczne, jak i prace programistyczne prowadzone w kolejnych układach organizacyjnych przemysłu powinny tworzyć bazę informacji koniecznych dla konstrukcji w pełni racjonalnych planów rozwoju społeczno-gospodarczego. Por. T. Pietrzkiewicz, Problemy prognozowania i programowania rozwoju gospodarczego, op.cit., s. 34–35 oraz K. Secomski, Elementy polityki ekonomicznej. Warszawa PWE 1972, s. 226–227 oraz K. Porwit, Miejsce programowania rozwoju gospodarki w systemie planowania. W: Programowanie rozwoju gospodarczego. Pr. zbior. pod red. T. Pietrzkiewicza. Warszawa PWE 1975, s. 10–20.

[9] Por. S. Kruszczyński, Planowanie gospodarki narodowej i elementy polityki ekonomicznej. Warszawa PWE 1974, s. 85 oraz K. Secomski, Podstawy planowania perspektywicznego. Warszawa PWE 1966, s. 45.

2. ZAKRES PROGRAMOWANIA BRANŻOWEGO

Programowanie branżowe, zmierzając do opracowania kompleksowej koncepcji rozwoju określonej branży, dotyczy wszystkich istotnych problemów techniczno-ekonomicznych badanego układu. Podstawowe funkcje programowania branżowego można ująć w ramach dwóch podstawowych grup działań, które obejmują: przeprowadzenie analiz o charakterze weryfikacyjnym oraz dokonanie serii wyborów techniczno-ekonomicznych[10].

Obydwie wymienione grupy prac są prowadzone jednocześnie, ponieważ często analizy weryfikujące, odnoszące się do przyjmowanych w programie różnorodnych koncepcji rozwojowych, warunkują rozwiązania o charakterze techniczno-ekonomicznym, a z kolei te ostatnie stwarzają przesłanki weryfikacji.

Dokonując bliższej charakterystyki pierwszej z wymienionych grup działań, które sprowadzają się do przeprowadzenia analiz o charakterze weryfikacyjnym można stwierdzić, że mają one na celu przede wszystkim:

– ustalenie technicznej wykonalności zakładanego rozwoju branży,

– sprawdzenie zgodności przewidywanego rozwoju badanej branży z przewidywanym rozwojem innych branż, regionów i całej gospodarki.

Ustalenie technicznej wykonalności zakładanego rozwoju branży polega na sprawdzeniu czy postulowany rozwój badanego układu jest technicznie osiągalny w założonych terminach, a także na ocenie stopnia trudności, które wiążą się z wykonaniem tego zamierzenia[11]. Zestaw zagadnień, które należy w tym celu poddać szczegółowym analizom może być zmienny w zależności od specyficznych cech branży. Niemniej jednak w odniesieniu do wszystkich branż niezbędna jest ocena bazy surowcowej, z dokładnym uwzględnieniem jej jakości oraz podstawowych parametrów techniczno-ekonomicznych. Podobnej ocenie należy poddać bazę półfabrykatów, których otrzymanie stanowi warunek rozwoju programowanej branży.

W przemysłach wydobywczych oraz wydobywczo-przetwórczych należy przeprowadzić ocenę złóż z punktu widzenia ich dostępności i użyteczności, z jednoczesnym wstępnym ustaleniem kolejności ich eksploatacji.

W poszczególnych branżach przemysłu przetwórczego dokonuje się wyboru najbardziej efektywnej bazy surowcowej, zwracając szczególną uwagę na surowce i materiały deficytowe, które są konieczne dla wykonania przyjmowanej w programie wielkości produkcji.

---

[10] Por. W. Baka, S. Góra, Z. Knyziak, K. Porwit, Planowanie gospodarki narodowej, op.cit., s. 135 oraz W. Baka, Rachunek ekonomiczny w programowaniu gałziowym.W pr. zbior.: Rachunek ekonomiczny w gospodarce socjalistycznej. Warszawa PWN 1974, s. 92.

[11] Por. Z. Knyziak, W. Lissowski, Ekonomika i programowanie inwestycji przemysłowych, op.cit. s. 314.

Kolejnym warunkiem wpływającym na realność programu rozwoju branży jest możliwość pokrycia zapotrzebowania na wykwalifikowane kadry pracownicze. Konieczna jest w związku z tym analiza uwzględniająca czynniki, które wpływają na kształtowanie się wielkości zatrudnienia i jego struktury. Ocenie należy więc poddać czynniki powodujące wzrost zapotrzebowania na kadry, w szczególności wykwalifikowane, jak np. skala rozbudowy istniejących oraz budowy nowych zakładów. Analizie należy również poddać czynniki oddziałujące w kierunku przeciwnym, w tym przede wszystkim możliwy wzrost wydajności pracy, wiążący się z wprowadzeniem nowych technologii i wzrostem technicznego uzbrojenia pracy.

W toku ustalania technicznej wykonalności programu bada się także stopień trudności związanych z projektowaniem i wykonawstem przewidywanych zadań rozwojowych w zakładanych terminach. Należy w związku z tym przeanalizować czy i w jakim stopniu rozwój produkcji może się odbywać etapami. Trzeba też rozważyć możliwości rozłożenia w czasie budowy nowych zakładów na technicznie i ekonomicznie uzasadnione etapy[12].

Sprawdzenie zgodności zakładanego rozwoju określonej branży z przewidywanym rozwojem innych branż polega na zbadaniu, w jaki sposób rozpatrywane warianty rozwoju programowanej branży wpływają na rozwój branż z nią powiązanych. Chodzi tu o ustalenie najkorzystniejszych powiązań produkcyjnych oraz usługowych[13]. Wynikające z programu rozwoju badanej branży zapotrzebowanie na podstawowe czynniki produkcji, czyli na inwestycje nowe i odtworzeniowe, siłę roboczą, surowce, półfabrykaty, energię i paliwo nie może być ustalane w sposób oderwany. Zasoby te są ograniczone a zapotrzebowanie na nie zgłaszają także inne branże przemysłowe. Dlatego też konieczna jest odpowiednia koordynacja rozwoju badanej branży z ekspansją innych branż. Koordynację taką można przeprowadzić dopiero wtedy, gdy istnieją informacje dotyczące wszystkich branż, a w szczególności produkujących wyroby komplementarne oraz substytucyjne. Koordynacja taka jest możliwa przy pomocy tablic przepływów międzygałęziowych, które mogą ujawnić ewentualne napięcia i kolizje występujące między branżą programowaną i branżami z nią powiązanymi. Procedura koordynacji międzybranżowej w programowaniu perspektywicznym przy użyciu tej metody może jednak napotkać pewne utrudnienia, które wynikają ze zmienności podstawowych elementów ujmowanych w tablicach w długich okresach czasu. Konieczne są więc szczegółowe badania statystyczno-analityczne głównych czynników wpływających na te wielkości (chodzi tu gównie o ustalenie wpływu po-

[12] Por. Z. Knyziak, W. Lissowski, Ekonomika i programowanie inwestycji przemysłowych, op.cit., s. 315–317.

[13] Por. tamże, s. 325–327 oraz W. Baka, Programowanie rozwoju gałęzi przemysłu, op.cit., s. 12.

stępu techniczno-organizacyjnego, na kształtowanie się technicznych współczynników zużycia w okresie objętym programem[14].

Sprawdzenie zgodności przewidywanego rozwoju określonej branży z podstawowymi założeniami rozwoju regionów polega na określeniu następstw ujawnionych w programie tendencji w rozmieszczaniu się zakładów badanej branży dla rozwoju przestrzennego[15]. Tendencje te mogą przykładowo polegać na dążeniu do coraz większej koncentracji produkcji lub też do jej rozpraszania. Szczegółowe rozpoznanie potrzeb rozwojowych poszczególnych regionów oraz występujących na ich terenie czynników lokalizacji prowadzi do oceny czy lokalizacja obiektów danej branży w ramach określonego regionu jest wskazana czy też obojętna lub niewskazana. Rozróżnienie takie może stanowić punkt wyjścia dla prac zmierzających do dostosowania programów rozwoju poszczególnych branż do potrzeb w zakresie rozwoju regionalnego. Zagadnienia te są rozwiązywane w sposób kompleksowy w ramach procedury programowania przestrzennej struktury przemysłu, w której uczestniczy, obok szczebla branżowego (gałęziowego) i regionalnego, szczebel centralny[16].

Druga podstawowa funkcja programowania branżowego polega na przeprowadzeniu szeregu wyborów techniczno-ekonomicznych. Istota tych wyborów sprowadza się do rozwiązania kilku zagadnień o podstawowym znaczeniu dla rozwoju badanej branży, a mianowicie: co produkować, ile, jak, kiedy, gdzie, dla kogo i jakim kosztem.

Podstawowe znaczenie dla opracowania koncepcji rozwoju branży przemysłu ma więc ustalenie rodzaju produkcji, jej wielkości i struktury asortymentowej. Zagadnienie gdzie i kiedy produkować wiąże się z ustaleniem możliwości rozwoju producji, poprzez rozbudowę i modernizację zakładów istniejących oraz budowę nowych w poszczególnych okresach objętych programem. Odpowiedź na pytanie jak produkować, prowadzi do wyboru najkorzystniejszych technik i technologii wytwarzania a także odpowiednich metod organizacji produkcji w branży oraz do ustalenia optymalnych wielkości zakładów produkcyjnych. Rozwiązanie zagadnienia dla kogo produkować, wymaga przeprowadzenia badań i ustalenia wielkości i struktury popytu na wyroby danej branży. Ustalenie przyszłych kosztów związanych z realizacją programu wymaga uwzględnienia nakładów inwestycyjnych, produkcyjnych i transportowych

---

[14] Z. Knyziak, W. Lissowski, Ekonomika i programowanie inwestycji przemysłowych, op.cit., s. 328.

[15] Por. tamże, s. 329 a także W. Lissowski, Wpływ układu działowo-gałęziowego na układ regionalny planu przestrzennego. Biuletyn Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN nr 34, Warszawa 1965 oraz W. Baka, Programowanie rozwoju gałęzi przemysłu, op.cit., s. 21–28.

[16] Por. na ten temat m.in.: M. Opałło, Studium metod planowania struktury przestrzennej przemysłu. Prace Instytutu Planowania 1969 nr 13, tejże, Dysproporcje w strukturze przestrzennej przemysłu w Polsce Ludowej. Warszawa PWE 1969, s. 189–196 oraz L. Wojtasiewicz, Planowanie rozmieszczenia inwestycji. System rachunków. Warszawa PWE 1972, s. 13–22.

oraz wybór w tym zakresie rozwiązań optymalnych[17]. Wszystkie wymienione zagadnienia znajdują szczegółowe rozwinięcie w konkretnych składnikach programu rozwoju branży przemysłu.

Program rozwoju i rozmieszczenia branży przemysłu, rozpatrywany w ujęciu rzeczowym, obejmuje szereg różnorodnych elementów o charakterze ekonomicznym i technicznym, wzajemnie powiązanych i współzależnych. Najczęściej w ramach tego typu programu wyodrębnia się następujące główne składniki:

– ustalenie wielkości zapotrzebowania na wyroby danej branży,

– wstępne założenia dotyczące programu produkcji branży,

– analizę bazy surowcowej branży w podziale na źródła krajowe oraz import,

– dobór procesów technologicznych odpowiadających strukturze zapotrzebowania i rodzajowi surowca,

– ocenę istniejących zdolności produkcyjnych i potrzeb w zakresie modernizacji i rozbudowy,

– ustalenie optymalnych wielkości zakładów w danej branży,

– koncepcję rozwoju specjalizacji i kooperacji istniejących i nowych zakładów,

– koncepcję rozmieszczenia nowych zakładów i rozbudowy istniejących,

– niezbędne nakłady inwestycyjne dla realizacji kolejnych wariantów programu rozwoju,

– program zatrudnienia i rozwoju kadr wykwalifikowanych,

– ocenę ekonomiczną kolejnych wariantów programu rozwoju branży i wybór programu optymalnego[18].

Wymienione podstawowe składniki programu rozwoju i rozmieszczenia branży przemysłu są w zasadzie wspólne dla wszystkich układów przemysłowych szczebla branżowego. Jednakże specyficzne cechy każdego z tych układów mogą wpłynąć na odmienne ujmowanie poszczególnych składników programu. Różnice te wynikają przykładowo z rodzaju i przeznaczenia wyrobów, charakteru procesów technologicznych, rodzaju surowców i materiałów czy pewnych odrębnych cech rynków zbytu. Elementy te w sposób istotny wywają na specyfikę programowania w przemyśle wydobywczym, wydobywczo–przetwórczym czy przetwórczym, a także w ramach różnych gałęzi i branż przemysłu przetwórczego.

Między wymienionymi składnikami programu rozwoju branży przemysłu istnieją określone bezpośrednie i pośrednie powiązania i współzależności. Przykładowo można tu wskazać na współzależności wytępujące między przyjętą koncepcją rozwoju specjalizacji i kooperacji a optymalną wielkością zakładów, między wybraną tech-

[17] Por. W. Baka, S. Góra, Z. Knyziak, K. Porwit, Planowanie gospodarki narodowej, op.cit., s. 136.

[18] Por. J. Gajda, Programowanie rozwoju gałęzi przemysłu, op.cit., s. 9–10.

nologią a programem rozwoju kadr kwalifikowanych czy wreszcie między lokalizacją bazy surowcowej a koncepcją rozmieszczenia nowych zakładów.

Wielostronne powiązania różnych składników programu rozwoju branży narzucają określony tok postępowania w trakcie jego opracowania. Postępowanie to ma przebieg fazowy, zależny od kilku podstawowych czynników, wśród których najważniejsze to:

- rodzaj rozpatrywanego układu (część branży, branża, gałąź, dział),
- techniczno-ekonomiczne właściwości programowanego układu,
- horyzont czasowy programowania[19].

Punktem wyjścia dla opracowania programu rozwoju branży jest ustalenie zapotrzebowania (popytu) na wyroby badanego układu przemysłowego. Znajomość wielkości i struktury zapotrzebowania stwarza podstawę do opracowania wstępnego projektu programu produkcji oraz importu wyrobów, które mogłyby pokryć potrzeby. Zagadnienia te wchodzą w zakres prac pierwszej fazy programowania.

Opracowane założenia wstępnego programu produkcji pozwalają przeprowadzić analizę i dokonać odpowiednich ustaleń dotyczących powiązania programu produkcji z bazą surowcową i właściwymi procesami technologicznymi, co stanowi przedmiot prac drugiej fazy programowania.

W ramach trzeciej fazy następuje ustalenie potrzeb w zakresie rozbudowy zdolności produkcyjnych w formie budowy nowych lub rozbudowy istniejących zakładów produkcyjnych branży oraz ustalenie optymalnych wielkości nowo budowanych i rozbudowywanych zakładów.

Z kolei w fazie czwartej, nawiązując do ustaleń poprzednich, opracowuje się zagadnienia rozmieszczenia nowych zakładów oraz ustala podstawowe założenia dotyczące specjalizacji i ewentualnej kooperacji międzyzakładowej.

Podstawowym celem piątej fazy prac nad programem branżowym jest ustalenie nakładów inwestycyjnych, niezbędnych dla realizacji określonych wariantów programu rozwoju oraz określenie zapotrzebowania na pracowników, ze szczególnym uwzględnieniem kadr kwalifikowanych.

Wreszcie ostatnia, szósta faza prac polega na dokonaniu syntetycznej oceny ekonomicznej poszczególnych wariantów programu, ustalonych w poprzednich fazach programowania oraz wyborze wariantu optymalnego. Rezultatem tej fazy prac jest nie tylko ogólna ocena całej koncepcji rozwojowej branży, ale również ostateczna akceptacja poszczególnych rozwiązań odcinkowych, opracowanych w fazach wcześniejszych[20].

---

[19] T. Pietrzkiewicz, Problemy programowania rozwoju przemysłu. Warszawa WNT 1969, s. 86.

[20] Por. J. Gajda, Programowanie rozwoju gałęzi przemysłu, op.cit., s. 10–11.

Wymienione powyżej fazy programowania określają w przybliżeniu następstwo czasowe prac zmierzających do ustalenia programu branżowego. Jednakże z uwagi na względną niezależność niektórych składników tego programu, mogą one być opracowane równolegle, a następnie wzajemnie uzgadniane i powiązane. Prowadzone jednocześnie odcinkowe analizy ekonomiczne umożliwiają wybór rozwiązań najkorzystniejszych w ramach poszczególnych faz programowania i tym samym przyczyniają się do optymalizacji całego programu rozwoju branży przemysłu.

*

Przedstawione powyżej rozważania dotyczące istoty, zakresu rzeczowego oraz przydatności programowania branżowego należy uzupełnić uwagami dotyczącymi aplikacji tego instrumentu w procesach kształtowania rozwoju przemysłu. Jak wiadomo w ramach wieloszczeblowego, scentralizowanego modelu zarządzania przemysłem programowaniem rozwoju i rozmieszczenia branż zajmowały się komórki sztabowe central zjednoczeń przemysłowych. Od momentu uproszczenia struktury organizacyjnej przemysłu oraz zlikwidowania zjednoczeń przemysłowych przestały istnieć władze branżowe odpowiedzialne za kształtowanie rozwoju branżowych układów przemysłowych. Zmiany te nie powinny jednak powodować całkowitego odrzucenia wypracowanych dotychczas i prezentowanych w literaturze procedur racjonalizacji różnorodnych zagadnień rozwojowych branżowych zgrupowań przemysłu. W artykule wskazano na wiele takich problemów rozwojowych branż, a tym samym należących do nich przedsiębiorstw, które prawidłowo mogą być rozwiązane jedynie przy pomocy odpowiednich metod rachunku ekonomicznego obejmującego swym zasięgiem całe układy branżowe, a nie pojedyncze przedsiębiorstwa czy zakłady. Należą do nich przykładowo zagadnienia prognozowania popytu w przekroju branżowych segmentów rynku, konstruowania optymalnych modeli specjalizacji i kooperacji istniejących oraz nowych zakładów, a także optymalizacji wielkości i rozmieszczenia zakładów produkcyjnych branży.

W warunkach aktualnych rozwiązań zdecentralizowanego systemu zarządzania przemysłem ustalenia czy rozstrzygnięcia rachunków ogólnobranżowych nie mogą oczywiście stanowić dyrektyw dla przedsiębiorstw. Mogą one natomiast być ważnym źródłem informacji przydatnych w programowaniu i planowaniu ich rozwoju. Tym samym więc na podstawowe pytania streszczające w przybliżeniu zakres badań podejmowanych w programowaniu branżowym co produktować, ile, jak, kiedy, gdzie, dla kogo i jakim kosztem muszą obecnie znajdować odpowiedź przede wszystkim samodzielne, samorządne i samofinansujące się przedsiębiorstwa. Natomiast badania i rachunki wchodzące w zakres programowania branżowego mogą dostarczyć takich informacji niedyrektywnych, które te wybory i rozstrzygnięcia powinny poszczególnym przedsiębiorstwom wydatnie ułatwić.

Po zakończeniu procesu likwidacji central byłych zjednoczeń przemysłowych programowanię branżowe utraciło swe zaplecze wykonawcze. Obecnie więc niezbędne jest ponowne zorganizowanie takiego zaplecza. Kwestią pierwszoplanową staje się w tej sytuacji wybór lub powołanie odpowiednich jednostek organizacyjnych, które mogłyby się zająć tworzeniem branżowych banków informacji oraz podjąć w oparciu o zbiory zgromadzonych informacji właściwe prace programistyczne, które stanowiłyby rodzaj usług świadczonych na rzecz przedsiębiorstw danej branży. Realizacją tych funkcji mogą się zająć, jak się wydaje, różne jednostki organizacyjne, w tym przede wszystkim właściwe jednostki branżowego zaplecza naukowo-badawczego, branżowe zrzeszenia przedsiębiorstw, wiodące w poszczególnych branżach, czyli ekonomicznie silne przedsiębiorstwa lub wreszcie odpowiednie jednostki centralne, np. ministerstwo przemysu. Wybór najwłaściwszych rozwiązań w tym zakresie należy aktualnie do podstawowych zagadnień w całym procesie organizacji omawianego typu programowania branżowego i może w dużym stopniu determinować sprawność jego funkcjonowania. Dlatego wszelkie rozstrzygnięcia dotyczące tych kwestii powinny w poszczególnych branżach opierać się na wynikach odpowiednich badań.

BIBLIOTEKA AE w Poznaniu